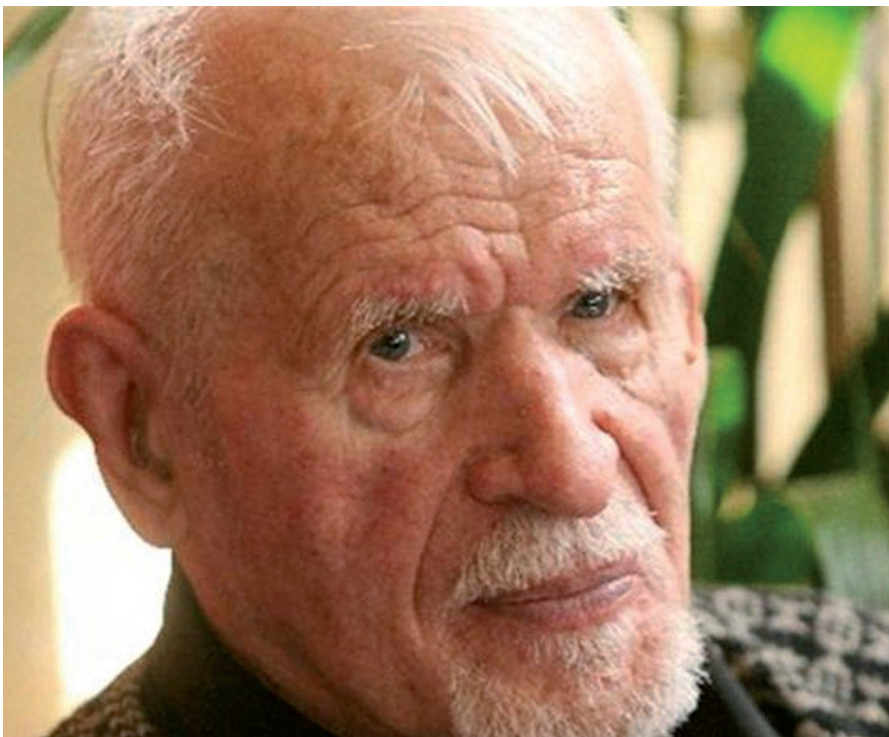

Keď sa povie Milan Rúfus

Keď jubiluje veľký básnik, medzi gratulantov sa pridávajú aj jeho verše. Keď si pripomínáme barda národného verša – ako v prípade nedožitých deväťdesiatin Milana Rúfusa (10. 12. 1928 Závažná Poruba – 11. 1. 2009 Bratislava) – je to aj oslava múdreho človeka s veľkým srdcom. Keď sa povie Rúfus, spozornie potešiteľne veľká časť čitateľov. Veľkosťou srdca a diela neprekonaný básnik vyvoláva (a naďalej bude) pozornosť aj tam, kde „niet času na čítanie“ a báseň je akási pletka mimo reality, vhodná na dajakú slávnostnú, radostnú alebo smutnú príležitosť. Inak patrí do poličky alebo do knižnice. V tom najsmutnejšom prípade sa po nej vyvetrá hlava a „ide sa ďalej“. Ale kam? Často si básnik kládol túto otázku, kládol ju aj nám, lebo možno poznal, v každom prípade tušil odpoveď. A usiloval sa ju hľadať aj pre nás, čo sme „si našli čas“ aj na poéziu.

Text: Peter Mišák | Foto: archívy

Milan Rúfus. Básnik s veľkým srdcom

V CENTRE ČLOVEK LUDSKÝ

Intenzívnejšie sa začala Rúfusova poézia vnímať okolo roku 1968 alebo tesne po ňom. Duše rozjatrené národným ponížením a samy ešte dost mladé, aby vnímali krásu aj tam, kde sa prezentovala prostredníctvom bolesti, s prekvapením (a vzrušením, prečo aj nie?) prijali v poradí druhú básnikovú knihu veršov *Zvony* (1968). Neveľkú, zato hodnú zapamätania či dokonca namemorovania viacerých textov, ktoré fascinovali (dodnes je to tak) jednoduchosťou a múdrosťou. Ešte to nebola „širšia

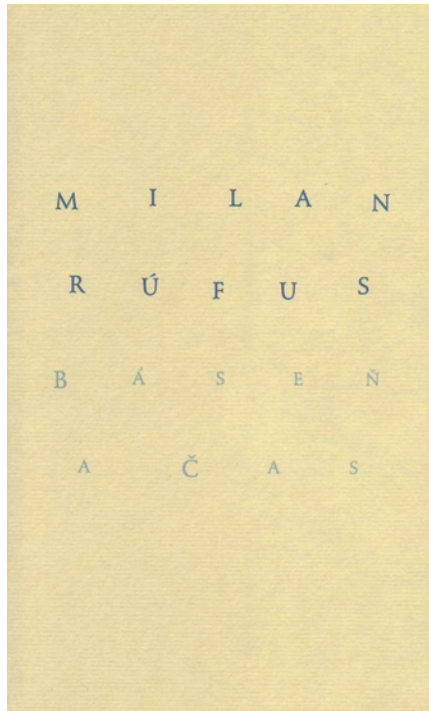
čitateľská verejnosť“, kto knihu prijal a prijali ju mnohí priam za svoju. No tí mnohí boli vlastne nemnohí. S menším prekvapením ju prijali bývalí majstroví žiaci (generácia povážlivo bohatá na básnikov a iných umelcov, dnes vekom zväčša na prahu osemdesiatky) a jeho bližšie okolie. Veď už poznali knihu veršov *Až dozrieme* (1956). Alexander Matuška, ako jedna z nespochybných autorít a mienkotvorcov, Rúfusov debut doslova privítal ako čin, „ktorý presahoval poéziu, ktorým sa poézia prekračovala... ktorý našiel uši

a vošiel do podvedomia čitateľov“. Príčiny pozitívnych ozviem poézie Milana Rúfusa sú na prvý pohľad zreteľné, možno priehľadné. Prichádza nová báseň. Do svojho centra nestavia (podľa slov iného odborníka na Rúfusovu tvorbu Viliama Marčoka) budovateľa ani politika, ale „človeka ľudského“. Ten istý označuje knihu *Až dozrieme* za „breviár skutočnej poézie...“ Vyšla trikrát a ňou už čiastočne „pripravený“ čitateľ napokon siaha po zbierke *Zvony*. Tá je azda už programovou knihou ďalšej básnikovej tvorivej cesty, ak treba vôbec hovoriť o programe tam, kde jedinečnosť a originalita prekonávajú samy seba a neprestávajú prekvapovať predchádzajúcou čitateľskou skúsenosťou pomýleného (zdeformovaného – vedlen čítajme schematické texty „básnikov“ päťdesiatych rokov) „konzumenta“ poézie. Keď sa povie Rúfus, každý vie, o koho a takisto aj, o čo ide. (Okrem povážlivo sa rozširujúcej skupinky absolútnych ignorantov.) Ide o básnika a v ňom o básnickú školu, ktorá prináša do moderne chápanej (a tvorenej, pričom sa má na mysli tvorba, nie písacky) poézie jednoduchosť v slove, pôsobivosť vo výraze a obraze, ľudskosť (človečenstvo až do špiku kostí) v lyrických hrdinoch a vieru. V Človeka i Boha, pričom sa autor takmer vždy rozpráva s oboma naraz, hoci oslovuje len jedného. A ešte čosi, čo

dnes pomenovať sa človek aj trochu zdráha, lebo slovo pokora sa nadužívaním (nehodnými) významovo posunulo a stále posúva nadol. Lenže lepšie slovo nemáme. Nuž pokora, tá pravá, čo sa nenesie ako transparent nesený celebritkami vo svetlách rámp. Je tichá, vnútorná a prenikavo osobná, že by vlastne mal byť hriech o nej nahlas aj hovoriť, mala by sa iba vnímať, malo by sa jej podľahnúť ako ušľachtilemu vábeniu.

NAPLNENÉ OČAKÁVANIE NA POKRAČOVANIE

Jeden z najkvalifikovanejších „vykladačov Rúfusovho písma“, už citovaný Marčok, ponúka premýšľať aj o nádeji, ktorej pramienky Rúfusova poézia pre nás hľadá a nachádza. Je to nádej, že je možné vymaniť sa „zo smrtiaceho labyrintu civilizácie“, pričom sa pravdaže (básnik) ani len nepokúša zatajiť či ukryť pred nami dočasnú vecí človeka a poézie, rovnako ako básnikovho vzdoru. Možno je v tom priznaní/neskryvaní/odhalení aj hrdinskosť, veď priliehavejšie azda ani nemožno pomenovať prihlásenie sa autora k svojmu osobnému Bohu, a to v atmosfére liberálnej ateizácie vízie sveta. (Len okrajovo pripomeňme, že neskryvaná viera v Boha básnikovi v predchádzajúcom režime vyniesla pozíciu trpeného barda, umelca, ktorého nebolo vhodné umlčať, no akosi sa na neho muselo dávať pozor. Ak začneme do literárnych dejín Rúfusa, nájdeme nevydaný debut *Chlapec*, ktorý napokon pod názvom *Chlapec maľuje dúhu* vyšiel až ako štvrtá knižka v roku 1974.) Keď sa povie Rúfus, má sa na mysli očakávanie, ktoré sprevádzalo každú jeho knihu. Prirovnáť by ho bolo možné k očakávaniu dieťaťa pred štedrovečernou večerou. Až do chvíle, kým sme nedržali v ruke ďalšiu knižku, prežívali sme malé adventy. A potom sme listovali, hltali a nahlas hovorievali verše. Prikyvovali a opäť sa vracali k slovám, aby sme z nich odčítali vrstvu po vrstve a po každom stretnutí s básňou lúčili sa s ňou o máličko (oveľa) bohatší. Nečudo, že poučení čitateľa s autorskými ambíciami videli v tejto poézii školu a vzor. A nečudo, že takmer všetci slovenskí básnici (aj poetky), čo vstúpili do literatúry v šesťdesiatych rokoch a neskôr, sú

Básnický testament. Aj za ten sa zvykne označovať Rúfusova zbierka *Báseň a čas*

Milan Rúfus Škola pokory

Keď sa raz pomínie
svetlý čas tvojho splnu,
zvoľna sa stáva z teba korisť.
Pozorujú ťa predátori
jak postrelenú srnu.
Chce sa ti volať, nevieš kam.
Snáď bytiu do réžie:
„Nie je to azda tvoja chyba,
ak živé v tebe žije iba
tým, že sa o to bije?
A kto už nemá na bitie,
na bytie stráca právo?
Čo ti to vtedy chodilo
tou stvoriteľskou hlavou?“
Takto sa búriš (ako Jób
kedysi na úsvite dôb)
nad človečmi osudmi.
A potom prosíš: „Odpusť mi,
ty Blízky za diaľavou.“

(*Báseň a čas*, 2003)

poznačení rúfusovskými stigmami, či sú, alebo nie sú ochotní sa k tomu priznať.

ROZMÝŠLAŤ NAD VELKÝM ODKAZOM

Ešte raz treba povedať Rúfus, aby sa mala na mysli rozprávka. Alebo všeobecnejšie deti, ktorým je (vraj) určená predovšetkým. Sú iní, čo majú viac práva vysvetľovať básnikovu zrastavosť so svetom detí, my pripomeňme, že Majster sa pohybuje v krajine detstva ako v krajine zázrakov, spoľahlivým vodidlom mu je sprvu rozprávka (tri knižky zveršovaných ľudových rozprávok: *Knihá rozprávok*, 1975; *Sobotné večery*, 1979 a *Tiché papradie*, 1990), neskôr vlastná lyrika (*Studnička*, 1986; *Modlitbičky*, 1992; *Pamätníček*, 1995 a *Nové modlitbičky*, 1996). Popri mnohých superlatívoch, ktorých výpočet by bol nosením dreva do lesa, treba však predsa len povedať o dvoch. Milan Rúfus je najznámejší, azda aj najcítanejší slovenský básnik, pričom toto naj nie je o nič menšie ani desať rokov po bardovej smrti (či odchodu do nesmrteľnosti). Navyše je básnikom najprekladanším. Výbery z jeho tvorby vyšli v maďarčine, taliančine, poľštine, češtine, ruštine, španielčine, gruzínčine a v nemčine, niekoľko básní bolo preložených aj do esperanta. Popri poézii by sa azda bolo treba zamyslieť aj nad štyrmi knihami esejí (*Človek, čas a tvorba*, *Štyri epistoly k ľuďom*, *O literatúre a Epistoly staré i nové*). Nebola by naša úvahová poznámka (či poznámková úvaha?) úplná bez zmienky o prekladateľskej tvorbe (Jesenin, Lermontov, Puškin, Ibsen, Seifert, Hrubín, Čárek, Montí). Nedožitá deväťdesiatka (len o pár dní navyše než „na doraz“ dožitá osemdesiatka a s ňou súvisiace aj decénium od smrti) je príležitosťou zamýšľať sa nad rúfusovským odkazom pre slovenskú literatúru. Pre jej ďalší chod (i rast), pre jej súčasnú „mernú hmotnosť“ v kontexte celoslovenskom, celoeurópskom i celosvetovom, keď vezmeme do úvahy, že od začiatku deväťdesiatych rokov bol Rúfus opakovane navrhovaný na Nobelovu cenu. Mali sme veľkého básnika. A vďaka daru hovoriť aj ponad hranice času a či ponad bariéru smrti máme ho stále. ■